

9.Тақырып. Құқықтық қатынастар түсінігі, белгілері, пайда болу алғышарттары.

Мақсаты: Құқықтық қатынастадың түсінігін ашу, оның белгілерін қарастыру.

Құқықтық қатынастардың түсінігі, айрықша белгілері мен түрлері.

Құқықтық қатынастар — құқыққа байланысты, құқық негізіндегі қатынастар. Құқықтық қатынастарға мынадай белгілер тән:

1) Құқықтық қатынас — бұл қоғамдық қатынас, былайша айтқанда, адамдардың арасындағы қатынас және олардың іс-әрекетімен, мінез-құлқымен тікелей байланысты. Меншік иесінің өз заттарына хақысы бар, бірақ бұл құқықтарды ол басқа адамдармен қатынас жасағанда жүзеге асырады.

2) Құқықтық қатынас тек қана адамның мінез-құлқына құқықтық норма әсер еткенде пайда болады. Құқықтық норма мен құқықтық қатынас арасында бұлтартпастық байланыс бар, өмірде тек қана құқықтық нормада көрсетілген құқықтық қатынас пайда болады. Кейде заңда көрсетілмеген жағдайда да қатынас құқықтық сипатқа ие болуы мүмкін. Мысалы, құқықтық ұқсастық болған жағдайда құқықтық норма өзінде тікелей көрсетілмеген қатынастарға қолданылады.

3) Құқықтық қатынас — субъективтік құқықтар мен міндеттер арқылы пайда болатын адамдар арасындағы байланыс. Субъективтік құқыққа ие болушы соны пайдалана алатын тұлға, ал құқықтық міндет жүктелген сол міндетті орындауға тиіс тұлға. Құқықтық қатынаста хақысы бар тұлға және міндеті бар тұлға болады; адам, ұйым, мемлекет органы.

4) Құқықтық қатынас — ерікті қатынас. Құқықтық қатынас пайда болу үшін қатысушылардың еркі қажет. Кейбір құқықтық қатынастар пайда болу үшін тараптардың еркі қажет (мүліктік қатынастар). Ал кейбір құқықтық қатынастар тек бір тараптың еркіне ғана байланысты пайда болады (қылмыстық іс заң қорғаушы органның еркі бойынша қозғалады).

5) Құқықтық қатынасты мемлекет қорғайды. Құқықтық нормалардың талаптарын жүзеге асыруды қамтамасыз ете отырып, мемлекет құқықты қатынастарды да қорғайды. Мемлекет қорғайтын құқықтық қатынастар қоғамдағы құқық тәртібінің негізі болып саналады.

Құқықтық қатынастардың түрлері:

1.Реттейтін құқықтық қатынастар — субъектілердің заңға сәйкес мінез-құлқы, былайша айтқанда, құқықтық нормалар негізінде және соған сәйкес мінез-құлық. Мұндай құқықтық қатынастар құқық тәртібінің негізін құрайды. Бұларға жататындар: мемлекеттік, мүліктік, отбасы, еңбек, т.б. құқықтық қатынастар.

2. Қорғайтын құқықтық қатынастар — субъектілердің заңсыз әрекетінің салдарынан пайда болады. Оның мақсаты — қоғамдық тәртіпті қорғау, кінәліні жазалау, сөйтіп әділдік орнату.

3. Абсолютті құқықтық қатынастарда тек бір тарап белгілі (құқық иесі) болады. Басқалардың барлығы міндетті тарап болып саналады. Мысалы, бұларға меншікке байланысты қатынастар жатады.

4. Салыстырмалы құқықтық қатынастарда барлық оған қатысушылар белгілі (сатушы мен сатып алушы) болып келеді.

Сонымен, құқықтық қатынастар дегеніміз — субъектілердің арасындағы ерекше құқықтық байланыс. Осы байланыстың нәтижесінде тараптардың өзара субъективтік құқықтары мен заңды міндеттері пайда болады. Осы байланысты мемлекет қамтамасыз етеді.

Құқықтық қатынастар құрамының бөліктері

Құқықтық қатынастардың құрамы бірнеше бөліктерден: құқық субъектісінен, субъективтік құқықтан, заңды міндеттен, құқықтық қатынас объектісінен (затынан) тұрады.

Құқық субъектісі — заңды және жеке тұлға. Заңды тұлғаларға жататындар мемлекет органдары, қоғамдық бірлестіктер, т.с.с. Меншік, шаруашылық жүргізу немесе жедел басқару құқығындағы оқшау мүлкі бар және сол мүлкімен өз міндеттемелері бойынша жауап беретін, өз атынан мүліктік және мүліктік емес жеке құқықтар мен міндеттерге ие болып, оларды жүзеге асыра алатын, сотта талапкер және жауапкер бола алатын ұйым заңды тұлға деп танылады. Қазақстан Республикасының азаматтары, шет ел азаматтары және азаматтығы жоқ адамдар жеке тұлғалар болып саналады.

Субъективтік құқық — тұлғалардың мүдделерін қанағаттандыру үшін оларға белгілі шекте әрекет жасауға берілген құқықтық мүмкіндік. Мұндай мүдделер заңды деп танылады. Сол заңда белгіленген шек аясында тұлға өз мүддесін қанағаттандыру үшін түрлі іс-әрекет жасайды. Жеке тұлға еңбек етуге, білім алуға, меншікке ие болуға, үйленуге хақылы. Сондай-ақ заңды тұлғалар да заңда рұқсат етілген шеңбер аясында әрекет жасай алады. Өзіне берілген құқықты пайдалана ма, жоқ па, ол тұлғаның өз еркі.

Заңды міндет — заң белгілеген әрекетті істеу немесе істемеу шарттары. Мұндай міндет басқа тұлғаның мүддесін қанағаттандыру үшін жүктеледі. Заңды міндеті бар тұлға оны өз еркімен орындамаса, оған мемлекеттің мәжбүрлеу күші қолданылады. Мысалы, ата-ана өз баласын асырап, бағып, тәрбиелеуге міндетті. Егер бұл міндетін орындамаса, заңда белгіленген шара қолданылады. Міндет заңды тұлғаларға да жүктеледі.

Құқықтық қатынастың объектісі (заты) — табиғат құбылыстары мүліктік, өзіндік мүліктік емес игіліктер. Субъективтік құқық пен заңды міндеттер аталған объектілерге бағытталған болып келеді.

Субъективтік құқық — субъектілердің ықтимал мінез-құлықтарының түрі және мөлшері.

Субъективтік заңды міндет — субъектілердің тиісті мінез-құлықтарының түрі және мөлшері.

Құқықтық қатынас объектісі—табиғат құбылыстары, мүліктік, өзіндік мүліктік емес игіліктер. Субъективтік құқық пен заңды міндет аталған объектілерге бағытталған болып келеді.

Заңды айғақтардың (фактілердің) түсінігі, оларды жіктеу

Заңды айғақтар (фактілер) — нақтылы өмірлік мән-жайлар. Сал айғақтармен құқық нормалары құқықтық қатынастардың пайда болуын, өзгеруін немесе тоқтатылуын байланыстырады. Кейде бұл айғақтың құқықтық нәтижесі болады, ал кейде бірнеше айғақтардың жиынтығы құқықтық қатынастар тудырады, өзгертеді немесе жояды. Мысалы, зейнеттік қатынастар пайда болуы үшін үш айғақ қажет: жас, стаж және зейнетақы тағайындау туралы акт. Айғақтардан мұндай жиынтығын айғақтық құрам деп атайды.

Заңды айғақтар бірнеше негіздер арқылы жіктеледі. Нәтижесінің сипатына қарай олар мына топтарға бөлінеді:

Құқықты құратын (еңбек шартын жасауға байланысты жалдаушы мен жалданушының құқықтары мен міндеттері пайда болады);

Құқықты тоқтататын (үй-жайды сату нәтижесінде үй-жайға меншік иесі өзгереді, сатып алушының меншік құқығы пайда болады, сатушы ол құқықтан айрылады).

Құқық өзгертетін (үй айырбастау нәтижесінде құқықтық қатынастың объектісі өзгереді, соған сәйкес құқықтары мен міндеттері де өзгереді).

Заңды айғақтар ерік белгісіне байланысты да жіктеледі. Оған жататыны әрекет (шарт, заңды бұзу, мұра қалдыру, т.с.с). Әрекеттердің өздері заңды және заңсыз болып екіге бөлінеді. Мысалы, адамдардың әскери қызметте болуы, некеде тұруы, т.с.с. заңда белгіленген заңды айғақтар болып табылады. Заңды айғақтарға оқиғалар да жатуы мүмкін. Олар — жер сілкіну, өрт, дауыл, су тасқыны оқиғалары. Әрине, мұндай мән-жайлар тек заңда белгіленген (атап көрсетілген) болса ғана айғақтарға жатады.

Құқықтық қатынастардың мәні

Құқықтық қатынастар – бұл қоғамдағы адамдар арасындағы ерекше, құқыққа негізделген байланыстар. Оларды қарапайым әлеуметтік қатынастардан ерекшелендіретін негізгі фактор – құқық нормаларының қатынастың пайда болуына, дамуына және тоқтауына тікелей ықпалы. Яғни, құқықтық қатынас – бұл заңмен реттелетін, белгілі бір құқықтық тәртіп аясында жүзеге асатын қатынас.

Құқықтық қатынастар қоғамның барлық саласында кездеседі: мемлекеттік басқаруда, экономикада, отбасы және жеке қатынастарда, әлеуметтік салада. Олар әлеуметтік тұрақтылық пен құқықтық тәртіптің негізгі кепілі болып табылады. Мысалы, меншік иесі өз заттарын пайдалану құқығына ие, бірақ бұл құқықтарды жүзеге асыру үшін ол басқа адамдармен өзара әрекеттесуі қажет. Бұл әрекет құқықтық қатынастың объектісі мен субъектілерін анықтайды.

Құқықтық қатынастың мәнін түсіну үшін оның қоғамдық маңыздылығын көрсету қажет. Қоғамдағы әрбір қатынас белгілі бір құқықтық тәртіптің қалыптасуына әсер етеді. Мысалы, еңбек қатынастарының дұрыс ұйымдастырылуы – қоғамдағы жұмысшылар мен жұмыс берушілер арасындағы әділдікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Ал қылмыстық қатынастар заңсыз әрекеттердің алдын алу және жазалау арқылы қоғамдағы қауіпсіздікті қамтамасыз етеді.

Құқықтық қатынастың негізгі белгілері

Құқықтық қатынастардың бірнеше айрықша белгілері бар:

1. Қоғамдық қатынас сипаты

Құқықтық қатынас әрдайым адамдар арасындағы байланысты көрсетеді. Бұл байланыс тек формалды емес, сонымен қатар нақты әрекеттермен, іс-әрекеттермен, мінез-құлықпен жүзеге асады. Мысалы, меншік құқығы тек жеке затқа қатысты емес, сол затты пайдаланудағы қатынас арқылы көрінеді.

2. Құқықтық нормалардың ықпалы

Құқықтық қатынас тек құқық нормаларының әсерінен пайда болады. Яғни, құқық нормасы болмаған жағдайда қатынас құқықтық сипатқа ие болмайды. Дегенмен, кейде заңда нақты көрсетілмеген қатынастар құқықтық ұқсастыққа сүйене отырып реттелуі мүмкін. Мысалы, жаңа технологиялық қызметтерде туындайтын қатынастарды бұрыннан бар азаматтық немесе коммерциялық құқық нормалары негізінде реттеуге болады.

3. Субъективтік құқықтар мен міндеттер арқылы пайда болуы

Құқықтық қатынас екі негізгі элемент арқылы көрінеді: субъективтік құқық және заңды міндет. Субъективтік құқыққа ие тұлға бұл құқықты жүзеге асыра алады, ал заңды міндет жүктелген тұлға оны орындауға міндетті. Мысалы, жалға беруші мен жалға алушы

арасындағы еңбек немесе мүліктік қатынастар осы принципке сүйенеді.

4. Еріктілік сипаты

Құқықтық қатынасқа қатысушы тараптардың еркі қажет. Кейбір қатынастар екі тараптың келісімімен (мүліктік қатынастар), ал кейбіреулері бір тараптың еркімен (қылмыстық іс) пайда болады. Бұл белгіні ескеру құқықтық қатынастың туындауы мен тоқтау механизмін дұрыс түсінуге мүмкіндік береді.

5. Мемлекеттің қорғауы

Құқықтық қатынастар мемлекет тарапынан қорғалады. Құқықтық нормалардың талаптарын орындауды қамтамасыз ету арқылы мемлекет қоғамдағы тәртіпті сақтайды. Құқықтық қатынастардың бұзылуы жағдайында мемлекет мәжбүрлеу шараларын қолдануға құқылы: азаматтық талаптар бойынша сотқа жүгіну, қылмыстық жауапкершілікке тарту және әкімшілік айыппұлдар салу.

Құқықтық қатынастардың қоғамдық мәні

Құқықтық қатынастар қоғамдағы тұрақтылық пен құқықтық тәртіптің негізі болып табылады. Олар әлеуметтік қатынастардың заңды реттелуін қамтамасыз етеді. Құқықтық қатынастардың тиімді жұмыс істеуі қоғамда келесідей рөл атқарады:

- Әділдік пен теңдікті қамтамасыз ету;
- Қоғамдағы мүліктік, еңбек және отбасылық қатынастарды реттеу;
- Құқық бұзушылықтардың алдын алу және жазалау;
- Мемлекет пен жеке тұлғаның құқықтық мүдделерін қорғау.

Мысал: Қазақстан Республикасының азаматтық кодексі мүліктік қатынастарды реттейді, ал еңбек кодексі жұмысшылар мен жұмыс берушілер арасындағы қатынастарды заңды түрде анықтайды.

Құқықтық қатынастардың түрлері

Құқықтық қатынастар қоғамдағы түрлі әлеуметтік, экономикалық және саяси процестерге сәйкес әртүрлі болады. Олар төмендегідей түрлерге бөлінеді:

1) Реттейтін құқықтық қатынастар – бұл субъектілердің мінез-құлқын құқық нормалары арқылы ұйымдастыратын қатынастар. Олар қоғамдағы

құқық тәртібінің негізін құрайды және адамның құқықтық мүмкіндіктерін іске асыруға жол ашады.

Мысалдар:

- Мүліктік қатынастар: меншік құқығы, меншікпен бөлісу, сатып алу-сату келісімдері.
- Мемлекеттік қатынастар: мемлекеттік басқару органдары мен азаматтар арасындағы өзара іс-қимыл.
- Отбасы қатынастары: некеге тұру, ата-ана мен бала арасындағы құқықтық міндеттер.
- Еңбек қатынастары: жұмыс беруші мен жұмысшы арасындағы еңбек шартына негізделген құқықтар мен міндеттер.

Бұл құқықтық қатынастар субъектілердің әрекеттерін нақты құқық нормалары арқылы бағыттайды және олардың құқықтық жауапкершілігін анықтайды.

2) Қорғайтын құқықтық қатынастар субъектілердің заңсыз әрекетіне қарсы бағытталған. Бұл қатынастардың мақсаты – қоғамдық тәртіпті сақтау, кінәліні жазалау, әділдікті қамтамасыз ету.

Мысалдар:

- Қылмыстық құқықтық қатынастар – мемлекет пен қылмыскер арасындағы қатынас.
- Әкімшілік құқықтық қатынастар – әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілік қолдану.
- Азаматтық қорғайтын қатынастар – мүліктік немесе еңбек дауларын сот арқылы шешу.

Қорғайтын қатынастардың ерекшелігі – олар құқықтық нормалар арқылы міндетті түрде мемлекеттік мәжбүрлеу күшін қолдануды қамтиды.

3) Абсолютті және салыстырмалы құқықтық қатынастар

1. Абсолютті құқықтық қатынастар – тек бір тарап белгілі (құқық иесі) болады, ал қалған субъектілер міндетті түрде әрекет етеді.

Мысал: меншік қатынастары, авторлық құқық.

2. Салыстырмалы құқықтық қатынастар – қатысушылардың барлығы белгілі және өзара келісімге сүйенеді.

Мысал: сатушы мен сатып алушы арасындағы келісім-шарт, жалға алу шарты.

Бұл жіктеу құқықтық қатынастардың нақты сипатын, олардың субъектілерінің өзара байланысын анықтауға мүмкіндік береді.

Құқықтық қатынастардың құрамдық бөліктері

Құқықтық қатынастың құрылымы төрт негізгі элементтен тұрады:

құқық субъектісі, субъективтік құқық, заңды міндет, құқықтық қатынас объектісі.

Құқық субъектісі – құқыққа ие тұлға. Олар екі топқа бөлінеді:

1. Жеке тұлғалар: Қазақстан Республикасының азаматтары, шет ел азаматтары және азаматтығы жоқ адамдар.
2. Заңды тұлғалар: мемлекет органдары, қоғамдық бірлестіктер, кәсіпкерлік субъектілері. Заңды тұлғалар өз мүлкімен жауап беріп, мүлдікті және мүлдікті емес құқықтар мен міндеттерді жүзеге асыра алады, сотта талапкер немесе жауапкер бола алады.

Мысал:

- Жеке тұлға ретінде азамат үй сатып алады.
- Заңды тұлға ретінде компанияның құқықтық қатынастары, келісімшарттары бар.

Субъективтік құқық – жеке тұлға немесе заңды тұлғаға өз мүддесін қанағаттандыру үшін белгілі әрекет жасауға берілген құқықтық мүмкіндік. Бұл құқықтар заңмен қорғалады және тек заңда белгіленген шектеулерде жүзеге асады.

Мысалдар:

- Жеке тұлға меншік құқығына ие, білім алуға және еңбек етуге хақылы.
- Заңды тұлға өз атынан келісім-шартқа отыруға, мүлдікті басқаруға құқылы.

Заңды міндет – субъектілерге белгілі бір әрекетті орындау немесе орындамау міндеті. Бұл міндеттер басқа субъектілердің құқықтарын қорғауға бағытталған.

Мысалдар:

- Ата-ана балаға күтім жасауға міндетті.
- Жұмысшы еңбек шартын орындауға міндетті.

Егер субъект заңды міндетін орындамаса, мемлекет мәжбүрлеу шараларын қолдануға құқылы.

Құқықтық қатынас объектісі – құқықтық қатынасқа бағытталған нақты мүліктер, қызметтер немесе табиғат құбылыстары. Бұл объектілерге субъектілердің құқықтары мен міндеттері қатысты болады.

Мысалдар:

- Мүліктік объект – жылжымайтын мүлік, автокөлік.
- Өзіндік мүліктік емес объект – еңбек, шығармашылық еңбектер, ақпарат.

Құқықтық қатынастардың практикалық мәні

Құқықтық қатынастардың нақты жүзеге асуы қоғамда құқықтық тәртіпті қамтамасыз етеді. Мысалы:

- Еңбек қатынастары: Жұмыс беруші мен жұмысшы арасындағы келісімшарт негізінде құқықтар мен міндеттерді жүзеге асыру.
- Мүліктік қатынастар: Сатып алу-сату, жалға беру, дарение арқылы құқықтық байланыстардың іске асуы.
- Қорғайтын қатынастар: Қылмыстық немесе әкімшілік жауапкершілік арқылы құқық бұзушылықтың алдын алу.

Мұндай қатынастардың дұрыс ұйымдастырылуы қоғамдағы әлеуметтік теңдік пен тұрақтылыққа ықпал етеді.

Заңды айғақтар (фактілер), олардың жіктелуі және құқықтық нәтижесі

Заңды айғақтар (фактілер) – құқықтық қатынастардың пайда болуына, өзгеруіне немесе тоқтауына себеп болатын нақты өмірлік мән-жайлар. Олар құқықтық нормалармен байланыста, құқықтық салдар тудырады. Заңды айғақтар нақты өмірлік жағдайларды білдіреді, олар құқықтық

қатынастардың туындауына немесе тоқтауына себеп болады. Айғақтар құқықтық нормамен байланысты болуы керек. Яғни, тек заңда көрсетілген немесе құқықтық мәні бар жағдайлар ғана заңды айғақ болып саналады.

Мысал:

- Зейнетақы тағайындау үшін адамның жасы, еңбек өтілі және ресми акт арқылы зейнетақы алу құқығы – заңды айғақтар.
- Құрылысқа рұқсат алу немесе мүлікті сату – заңды айғаққа жатады.

Айғақтардан құқықтық қатынастардың туындауы немесе өзгеруі байқалады. Бір айғақ жеткілікті болуы мүмкін, кейде бірнеше айғақтың жиынтығы қажет. Мұндай жиынтық айғақтық құрам деп аталады.

- Заңды айғақтар бірнеше критерий бойынша жіктеледі:

Нәтижесінің сипатына қарай

1. Құқықты құратын айғақтар:
 - Жаңа құқықтық қатынастарды тудырады.
 - Мысалы: еңбек шартын жасау – жұмыс беруші мен жұмысшы арасындағы құқықтар мен міндеттердің пайда болуы.
2. Құқықты өзгертетін айғақтар:
 - Құқықтық қатынастың объектісін немесе субъектілерін өзгертеді.
 - Мысалы: үй айырбастау – меншік құқығының ауысуы.
3. Құқықты тоқтататын айғақтар:
 - Қатынастың аяқталуына немесе құқықтардың жойылуына әкеледі.
 - Мысалы: мүлікті сату – сатушының меншік құқығы тоқтайды, сатып алушыға жаңа құқық беріледі.

Ерік белгісіне қарай

1. Әрекеттер (активті әрекеттер):
 - Субъектінің еркімен жасалатын құқықтық мәні бар іс-әрекеттер.
 - Мысалы: келісім-шарт жасау, мұра қалдыру, құқықты беру.
2. Оқиғалар (пассивті, еріксіз мән-жайлар):
 - Табиғи немесе әлеуметтік мән-жайлар, субъектінің еркінен тыс орын алады.
 - Мысалы: жер сілкіну, өрт, дауыл, су тасқыны.
 - Бұл оқиғалар тек заңда көрсетілген жағдайда ғана құқықтық салдарға ие болады.

Құқықтық мәніне қарай

- Заңда көрсетілген (номиналды) айғақтар:
 - Заңда тікелей көрсетілген нақты жағдайлар.
 - Мысалы: азаматтық заңнамадағы меншік құқығы, қылмыстық заңдағы жазалау негіздері.
- Құқықтық ұқсастық бойынша айғақтар:
 - Заңда тікелей көрсетілмесе де, құқық нормалары ұқсас жағдайларға қолданылады.
 - Мысалы: жаңа түрдегі мүліктік қатынастарды құқық нормалары бойынша реттеу.

Заңды айғақтардың құқықтық нәтижесі

Заңды айғақтардың негізгі құқықтық салдары – құқықтық қатынастардың пайда болуы, өзгеруі немесе тоқтауы. Бұл салдар нақты түрде төмендегідей көрінеді:

1. Құқықтық қатынастың пайда болуы:
 - Айғақтар құқықты құратын сипатта болса, жаңа құқықтық байланыстар пайда болады.
 - Мысалы: еңбек шартын жасау – жұмысшы мен жұмыс беруші арасындағы құқықтар мен міндеттер.
2. Құқықтық қатынастың өзгеруі:
 - Айғақтар құқықты өзгертетін болса, субъектілердің құқықтары мен міндеттері өзгереді.
 - Мысалы: меншік ауысуы, жалға беру шартының ұзартылуы.
3. Құқықтық қатынастың тоқтауы:
 - Айғақтар құқықты тоқтататын болса, құқықтық байланыс аяқталады.
 - Мысалы: мүлікті сату немесе жалға берушінің өлімі.

Бақылау сұрақтары

1. Құқықтық қатынастардың түсінігін, айрықша белгілері мен түрлерін ашыңыз
2. Құқықтық қатынастар құрамының бөліктерін анықтаңыз
3. Заңды айғақтардың түсінігін беріңіз

Тест сұрақтары

1. Құқықтық қатынастардың негізгі ерекшелігі неде?

- A) Адамдардың еркінен тыс пайда болады
- B) Тек экономикалық қатынастарды қамтиды
- C) Құқық нормаларының әсерінен туындайды
- D) Мемлекеттің қатысуынсыз жүзеге асады

2. Құқықтық қатынастың құрамына не кіреді?

- A) Құқық нормасы, мораль, дәстүр
- B) Құқық субъектісі, субъективтік құқық, заңды міндет, объект
- C) Мінез-құлық, қоғамдық сана, мораль
- D) Заң, әдет-ғұрып, салт

3. Қорғайтын құқықтық қатынастар қандай жағдайда пайда болады?

- A) Заңды іс-әрекеттер нәтижесінде
- B) Заңсыз іс-әрекеттердің салдарынан
- C) Тек мемлекеттік келісімдерден
- D) Қоғамдық ұйымдардың шешімімен

4. Заңды айғақтардың басты қызметі қандай?

- A) Мемлекеттік билікті орнату
- B) Құқықтық қатынастардың пайда болуын, өзгеруін немесе тоқтатылуын қамтамасыз ету
- C) Қоғамдық тәртіпті бұзу
- D) Әкімшілік бақылауды күшейту

5. Абсолютті құқықтық қатынастардың мысалы қайсысы?

- A) Сатушы мен сатып алушы арасындағы келісім
- B) Меншік иесінің өз затына деген құқығы
- C) Еңбек шарты
- D) Неке шарты

Әдебиеттер: Арнайы:

1. Сапарғалиев Г.С. Ибраева А.С. Мемлекет және құқық теориясы. Астана, Фолиант баспасы 2011.
2. Жоламан Қ.Д. Мемлекет және құқық теориясы. Алматы “Эверо”. 2004.
3. Абдрасулов Е.Б. Толкование закона и норм Конституции: теория, опыт, процедура. Алматы. 2002.
4. Алексеев С.С. Теория права. М.1996
5. Алексеев С.С. Право на пороге нового тысячелетия. М.: Статут, 2000
6. Ағдарбеков Т. Құқық және мемлекет теориясы. Оқулық. Қарағанды. Болашақ баспасы. 2000.
7. Жоламан Д. Мухтарова А.К. Тәукелев А.Н. Мемлекет және құқық теориясы. Алматы. 1999

Қосымша:

1. Ақмамбетова А.Ғ. Адам құқығын қорғаудағы құқықтық және имандылық тетіктері. // Право и государство. №3 (22) 2001.
2. Амолдилова К. Заң бар, оны орындауға мүмкіндік жоқ // Тураби. 2001. №
3. Әмірғазин С. Діни сенім бостандығы және заң// Тураби. 2001. № 2.
4. Вайсберг Л.М. Идея правового государства и проблема этатизма // Изв. АН КазССР. Сер. обществ. наук. 1989. № 5.
5. Данилов С.Ю. Правовые демократические государства. Очерки истории. М. 1999.
6. Дмитриева Г. Әділет жолында // Тураби. 2001. № 2.
7. Жоламан К.Д. Құқықтық мемлекет оның түсінігі мен мазмұны. // Право и государство. № 1-2 (16-17) 2000.
8. Зиманов С.З. Сот тәуелдігі – сот әділдігінің кепілі // Тураби. 2001. № 3.
9. Зиманов С.З. Быть олицетворением добра и справедливости... // Заңгер. 2001.№ 1.